

Značilnosti socialnopsihološkega in demografskega modela strahu pred kriminaliteto

Gorazd Meško¹ in Peter Umek²

Prispevek predstavlja nekatere značilnosti socialnopsihološkega in demografskega modela za preučevanje strahu pred kriminaliteto, ki je bil uporabljen v raziskovalne namene v Sloveniji leta 1998. Avtorja sta podatke zbirala z vprašalnikom, na katerega je odgovorilo 393 oseb iz Ljubljane in okolice. Ugotavljala sta tudi lastnosti vprašalnika in značilnosti preučevanega vzorca. Ugotavljala sta strah pred kriminaliteto glede na spol, starost in kraj bivanja. Rezultate vzorca preučevanih oseb sta primerjala z rezultati nizozemske in škotske študije. Pokazalo se je, da obstaja nekaj metodoloških ovir za mednarodno primerjavo (npr. struktura vzorca, pojmovanje določenih vprašanj idr.). Ugotovila sta, da je Van der Wurffov (1989) dopolnjeni vprašalnik (Farrall s sodelavci, 1998) uporaben za merjenje strahu pred kriminaliteto in drugimi odklonskimi pojavi, saj se je faktorska veljavnost pokazala kot višja od nizozemske in škotske študije. Iz odgovorov in ocen položajev je mogoče sklepati na zaznavo in dojemanje tujcev, marginalnih skupin in določenih krajev, kar vse je v zvezi s strahom pred kriminaliteto, neznanim, drugačnim in nepredvidljivim.

Ključne besede: kriminaliteta, strah pred kriminalom, zaznavanje nevarnosti, merjenje, metode, raziskava, Slovenija

UDK 343.988

1. Subjektivno doživljanje ogroženosti ali strah pred kriminaliteto

Strah pred kriminaliteto je v zadnjem času najbolj preučevano področje v kriminologiji. Pregled literature o strahu pred kriminaliteto, ki ga je opravil Hale (1996) kaže, da je bilo o tem napisanih več kot 200 člankov, monografij ali knjig, ki so zanimive tako za praktike kot teoretike. Strah pred kriminaliteto je pojav, ki ga je vredno preučevati, ker naj bi pomembno vplival na vedenje. Ugotavljajo celo, da je strah pred kriminaliteto bistveno pomembnejši problem kot kriminaliteta sama.³ V britanski pregledni študiji o kriminaliteti iz leta 1982 Chambers in Tombs⁴ navajata, da okoli 58% ljudi skrbi, da bi postali žrtve storilcev kaznivih dejanj. Pred kratkim pa je Hough⁵ ugotovil, da se ljudje počutijo ogrožene, ko hodijo sami po temačnih delih mesta, 36% vprašanih se je počutilo v takih okoliščinah zelo ogrožene. Glede na rezultate raziskav je strah pred kriminaliteto družbeni pojav resnično pomembnih razsežnosti.⁶

¹ Gorazd Meško, doktor socialnopedagoških znanosti, višji predavatelj za kriminologijo, Visoka policijsko-varnostna šola, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana.

² Peter Umek, doktor psiholoških znanosti, izredni profesor, Visoka policijsko-varnostna šola, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana.

³ Benett, 1990; Hale, 1992

⁴ 1984, s. 29

⁵ 1995, s. 25

⁶ Pečar, 1980, s.30, ugotavlja, da je razmišljanje o strahu pred kriminaliteto področje, ki odpira nove razsežnosti v kriminologiji in viktinologiji. Poleg razmeroma objektivnih podatkov o kriminaliteti pa ugotavljanje strahu pred kriminaliteto kaže predvsem na posameznikova stališča, ki se oblikujejo na temeljih osebnih izkušenj – torej subjektivnega. Avtor v svojem prispevku predstavlja strah pred viktimizacijo, strah pred negativno reakcijo okolja in zaznamovanostjo žrtve, družbene, gospodarske in druge posledice strahu pred kriminaliteto (kar se danes že močno odraža v naglem naraščanju števila zasebnih varnostnikov in ponudbi zasebnovarnostne industrije). Zane-

Poskusi razložiti strah pred kriminaliteto so različni. Najpogostejši so sociološki pristopi, pri čemer so avtorji upoštevali predvsem demografske spremenljivke. Preučevali so npr. starost, spol, prihodke, mreže prijateljev in znancev ter čas bivanja na določenem območju v povezavi z doživljanjem strahu pred kriminaliteto. Vendar pa takšna prizadevanja niso dala zadovoljivih pojasnil. Ob pretiranem usmerjanju k sociološkim spremenljivkam so zanemarili psihološke in socialnopsihološke dejavnike, ki bi morebiti dodatno razložili strah pred kriminaliteto.⁷ Večina avtorjev pisanja o strahu pred kriminaliteto je sociologov, kar je tudi vplivalo na raven razlage problema. V tem prispevku se bomo usmerili na socialnopsihološki model strahu pred kriminaliteto in izvedli preizkus in ovrednotenje Van der Wurffovega modela (1989), ki so ga na škotskem preizkusili Farrall, Bannister, Ditton in Gilchrist (1996).

2. Socialnopsihološki model strahu pred kriminaliteto

Socialnopsihološki model, ki ga predstavljamo, je nastal kot plod znanstveno-raziskovalnega dela Van der Wurffa in sodelavcev leta 1989 in temelji na domnevi, da je strah pred kriminaliteto v zvezi s socialnopsihološkimi komponentami.⁸ Van der Wurff navaja štiri komponente, ki jih imenuje privlačnost, zli namen, moč in kriminalizirajoči prostor.

• **Privlačnost;** ljudje vidijo sebe ali svoje premoženje kot privlačen cilj kriminalne dejavnosti. Nekdo npr. misli, da pomeni nenavadno privlačnost, da bo postal/a žrtev nasilja,

mariti pa ne smemo tudi vloge opozoril na previdnost, ki imajo lahko dvojni učinek. Pozitivno naj bi bilo zavedanje in razumno samovarovanje pred potencialnimi nevarnostmi. Na drugi strani pa opozorila lahko izzovejo panično odzivanje in s tem v zvezi v kriminologiji znano moralno paniko. Na tem mestu se pojavi pomembno vprašanje: "Kako pisati o kriminalu?"

⁷ Wurff et al, 1989, s. 142.

⁸ Farrall uporablja izraz komponenta, da ne bi prišlo do zamenjave s pojmom faktor, ki se ga uporablja pri faktorski analizi.

ko hodi po ulici. Drugi, ki se boji vloma v svojo hišo, pa ocenjuje večjo privlačnost svojega premoženja za morebitnega vlomilca.

- **Zli namen;** ljudje v različnem obsegu pripisujejo kriminalno dejavnost oz. namen nekaterim posameznikom ali skupinam. Nekdo se lahko prestraši, ko se znajde v družbi Romov, ker pomisli, da ga bodo okradli.

- **Moč;** pomeni stopnjo posameznikove samozavesti in občutkov, da nadzira ljudi ali posameznike, ki bi ga lahko ogrožali in viktimizirali. Moč je v zvezi s prepričanjem posameznika o lastni sposobnosti.

- **Kriminalizirajoči prostor;** nanaša se na okoliščine, v katerih bi se lahko kriminalni dogodek zgodil. Tu je poudarek na značilnostih prostora, časa in navzočnosti drugih ljudi. Ključno vprašanje je, kako situacija spodbuja morebitnega storilca.

V socialno-psihološki model spadajo tudi opisi različnih položajev, ki jih posamezniki ocenjujejo kot bolj ali manj ogrožujoče.

Van der Wurffov model ni usmerjen v vzroke strahu pred kriminaliteto, ampak v zaznavo strahu pred kriminaliteto. Tudi avtor s sodelavci je bil zelo previden pri oceni svojega modela in mu ni pripisoval moči pojasnjevanja vzrokov, temveč le ugotavljanje dejavnikov, ki so v povezavi s strahom pred kriminaliteto.

3. Sociodemografski model

Van der Wurff (1989) je v svojih raziskavah uporabil še sociodemografski model, da bi ugotovil, kako ta model dopolnjuje socialnopsihološki model in kakšna je njegova pojasnjevalna moč v primerjavi s socialnopsihološkim modelom.

Sociodemografski model je tipično sociološki model, ki vsebuje naslednje spremenljivke: spol, starost, raven izobrazbe, prihodke, socialne mreže, velikost gospodinjstva, udejstvovanje v dejavnosti zunaj doma (študij, delo).

Rezultati Van der Wurffove študije⁹ kažejo, da socialnopsihološki model pojasni 24% skupne variance strahu pred kriminaliteto, medtem ko sociodemografski model pojasni le 18% variance. Farrall s sodelavci¹⁰ je ugotovil, da je 24% pojasnjene variance do sedaj največ in da takšnega rezultata ni dal še noben drug model.

4. Ponovitev študije na Škotskem

Farrall (1996) s sodelavci je ponovil Van der Wurffovo (1989) študijo o strahu pred kriminaliteto in pred tem temeljito

⁹ Van der Wurff in ostali, 1989, s. 155

¹⁰ Farrall, Bannister, Ditton, Gilchrist, neobjavljeno gradivo.

preučil socialnopsihološki in sociodemografski model. Ugotovili so, da Van der Wurffov model ne vsebuje pomembnih vprašanj, ki se nanašajo na viktimizacijo v preteklosti, lastništvo stanovanja/hiše, zdravstveno stanje in čas prebivanja v določeni soseski. Dopolnili so tudi površen in pomanjkljiv socio-demografski model. Izpopolnjen sociodemografski in socialnopsihološki model so prilagodili škotskim razmeram. Avtorji navajajo, da kombinacija obeh modelov omogoča celostno preučevanje strahu pred kriminaliteto.

5. Preizkus modelov za preučevanje strahu pred kriminaliteto v Sloveniji

Odločili smo se, da študijo o strahu pred kriminaliteto opravimo tudi v Sloveniji in da na ta način preverimo veljavnost instrumentarija ter pridobimo primerljive raziskovalne podatke, ki jih bo mogoče posplošiti.

V sodelovanju s Stephenom Farrallom, raziskovalcem na Centru za kriminološko raziskovanje pri Univerzi v Oxfordu, Velika Britanija, smo prevedli in priredili sociodemografski in socialnopsihološki model za preučevanje strahu pred kriminaliteto. Raziskavo smo izvedli na vzorcu 393 oseb v Ljubljani jeseni 1998.

Vprašalnik je sestavljen iz štirih delov. V prvem delu so splošna vprašanja o sodelujočih v raziskavi, v drugem delu so predstavljene situacije, ki jih je treba oceniti, v tretjem delu so vprašanja iz socialnopsihološkega modela in v četrtem delu so vprašanja iz sociodemografskega modela.

6. Metoda

Vzorec

Van der Wurffova (1989) raziskava je bila izvedena na vzorcu 440 oseb na Nizozemskem, Farralova pa na vzorcu 485 oseb na Škotskem. V naši raziskavi smo zajeli vzorec 393 oseb, starejših od 16 let, od tega 68 s Fužin, 58 iz Novih Jarš in 49 iz Štepanjskega naselja, 43 iz Polja, Zadobrove in Zaloga ter 48 iz okoliških vasi v vzhodnem delu Ljubljanske kotline. Podatke smo zbirali še pri študentih 1. letnika na Visoki policijsko-varnostni šoli (61) in pri študentih 4. letnika socialne pedagogike na Pedagoški fakulteti v Ljubljani (28). Osebe smo razdelili v tri starostne skupine: 221 oseb, starih od 16 do 29 let, 124 oseb, starih od 30-49 let in 48 oseb, starejših od 50 let. Žensk je bilo 231 in moških 162. Oškodovanih s kaznivimi dejanji v zadnjem letu je bilo 56 oseb. Najemnikov stanovanj in študentskih sob v študentskih domovih je bilo 137, 256 jih je lastnikov stanovanj ali stanovanjskih hiš. Izobrazbena struktura je naslednja: osnovnošolska izobrazba 34, srednješolska 266, visokošolska 40 in fakultetna 53. Pri preučevanju prejšnjih raziskav nismo mogli ugotoviti strukture preučevanih vzorcev, zato je primerljivosti rezul-

tatov vprašljiva. Primerjavo rezultatov bomo zato predstavili le informativno.

Vprašalnik

Pregledali smo Van der Wurffov (1989) in Farrallov (1996) vprašalnik ter ugotovili, da so spremembe in dopolnitve Farralla s sodelavci sprejemljive tudi za našo študijo. Zaradi zagotavljanja primerljivosti podatkov nismo spreminjali vsebin kratkih zgodb, vprašanja o strahu pred kriminaliteto pa so splošna in uporabna v različnih kulturnih okoljih.¹¹

Predstavljamo le kratke zgodbe in vprašanja, ki osmišljajo socialnopsihološki model ter sociodemografski model.

Kratke zgodbe (vinjete)

Vprašanje, ki sledi vsakemu opisu: Kako ogrožene bi se počutili v takšnem položaju?

Stopnja ogroženosti se ocenjuje s pomočjo petstopenjske lestvice (1= zelo ogroženo, 2= precej ogroženo, 3=ne morem se odločiti, 4= precej varno, 5= zelo varno).

- **Hišni zvonec:** Zvečer ste sami doma. Pozno je. Nekdo zvoni, vi pa ne pričakujete nikogar.
- **Avtomobil:** Zvečer nesete smeti v smetnjak. Zagledate dva moška, ki gresta mimo parkiranega avtomobila. Ko opazita, da ju gledate, stopita proti vam.
- **Na zabavo:** Povabili so vas na zabavo v soseski, ki je ne poznate dobro. Zgodaj zvečer se tja odpravite z avtobusom. Ko izstopite, morate do kraja zabave še nakaj časa peš. Nenadoma ugotovite, da ste se izgubili in opazite, da za vami hodi skupina mladostnikov, ki dajejo neprijetne pripombe o vas.
- **Avtobusno postajališče:** Neko popoldne stojite na avtobusnem postajališču, ko pride mimo skupina 15, 16-letnikov. Pričnejo brcati stebre avtobusnega postajališča in risati grafite.
- **Telefon:** Zvečer greste ven. Ko pridete do vrat, zazvoni telefon. Dvignete slušalko in se predstavite. Na drugi strani ni odziva, slišite le neenakomerno dihanje. Vprašate, kdo je tam, tedaj pa je zveza prekinjena.
- **Bife:** Hodite po mestu, v katerem še niste nikoli bili. Radi bi telefonirali domov in sporočili, da se boste vrnili pozno. Ker ne najdete telefonske govornice, greste v prvi bife in pokličete od tam. V bifeju je večja skupina motoristov.

Vprašanja iz socialnopsihološkega modela

Vprašanje:

Ali mi lahko poveste, v kolikšni meri se strinjate z naslednjo trditvijo?

Odgovori: (1= se zelo strinjam, 2= se strinjam, 3= ne morem se odločiti, 4= se ne strinjam, 5= se sploh ne strinjam)

¹¹ Gre za trditve avtorjev dopolnjenega vprašalnika, kjer menijo, da je vprašalnik uporaben za tipične zahodne potrošniške družbe.

Privlačnost

- ⇒ Tarča/cilj (Mislim, da slabi ljudje ogrožajo mene in moje premoženje.¹²)
- ⇒ Ljubosumje (Mislim, da so ljudje ljubosumni name.)

Zli namen

- ⇒ Zaupanje (Tujcem na splošno zaupam.)
- ⇒ Nezaupanje (Določenim ljudem v okolici ne zaupam.)

Moč

- ⇒ Napadalec (Mislim, da sem sposoben obvladati morebitnega napadalca.)
- ⇒ Prepri (Prepirom se običajno izogibam.)

Kriminalizirajoči prostor

- ⇒ Nekdo mi nenadoma stopi na pot (Ko grem domov, si včasih predstavljam, da bi mi nekdo lahko stopil na pot.)
- ⇒ Varna pot (Ko grem kamorkoli ven, se prepričam, da je pot, po kateri hodim, varna.)

Vprašanja iz sociodemografskega modela

Starost (v letih), spol (1= moški, 2= ženski), viktimizacija v preteklem letu (0=ne-viktimiziran-a, 1=viktimiziran-a s kakršnikoli kaznivim dejanjem), dolžina bivanja na določenem območju (v letih), lastnik hiše, stanovanja (0=najemniki in drugi, 1=lastniki), hitrost teka¹³ (zaznava posameznika o lastni sposobnosti v primerjavi s "povprečnim človekom" – ocena na 5 stopenjski lestvici /1=veliko počasnejši, 5= veliko hitrejši/), finančni viri (kako je nekdo sposoben zbrati določeno vsoto brez bančnega posojila – lestvica 1= zelo lahko, 5= nemogoče), zdravje v zadnjem letu (1= slabo, 5= izvrstno), raven izobrazbe (najvišja dosežena izobrazba), število članov gospodinjstva (1= sam, 2= z drugimi), dejavnost v službi (1= zaposleni in študenti, 0= drugi). Trditve, ki se nanašajo na pogostost stikov z ljudmi in druženje, se ocenjujejo na 4 stopenjski lestvici (od 0=nikoli do 3=pogosto), zaznava krajev kot nevarnih (ulice, trgovine, gozdovi) se ocenjuje na dva načina (0=ne, 1=da).

7. Rezultati

Rezultati obdelave podatkov kažejo, da si večina oseb, zajetih v vzorcu, pripisuje povprečne telesne sposobnosti. To kaže na možnost oz. sposobnost obvladovanja in odvrčanja morebitnih nasilnikov. Ocena sposobnosti zbrati 50.000 sit v kratkem času, je nadomestek za vprašanje o oceni lastnega osebnega dohodka, ki se pokaže kot povprečna. Glede ocene lastnega zdravja so rezultati nekoliko nad sredino lestvice.

¹² Trditev zasleduje potrošniško miselnost po geslu: "Kar imam, to sem" ali "Imam, torej sem."

¹³ Vprašanje je nadomešča vprašanje: "Kako ocenjujete svoje telesne sposobnosti?"

Odgovori na vprašanja o druženju, pogostosti ustavljanja v soseski in vzdrževanju "mrež neformalnega nadzorstva", se nagibajo v smeri osamitve in umika, vendar na te rezultate vpliva prevladujoča pripadnost ljudi iz mestnega okolja ljubljanskih sosesk. 303 (77,1%) osebe pojmujejo ulico kot vir in mesto ogrožanja.

Večina živi v gospodinjstvih skupaj z več osebami (360), le 33 jih živi samih. Večina anketirancev je zaposlena, hodijo v šolo ali študirajo (337). V skupino ostalih grede predvsem upokojenke, upokojenici in gospodinje.

Pri socialnopsihološkem modelu so odgovori naslednji: dojemanje možnosti ogrožanja posameznikovega premoženja ali njega osebno se giblje v sredini lestvice; ocena ljubosumja drugih kaže, da je to manj izražen problem; ocena sposobnosti obvladati storilca je tudi v sredini lestvice; večina ljudi se izogiba prepirom in neposrednim konfrontacijam; večina ljudi

poti na zabavo v tujini soseski ob vandalskih mladostnikih pri večini vzbuja občutek ogroženosti. Prav tako na avtobusni postaji, kjer se jezni mladci agresivno vedejo, ne zbujajo posebnih občutkov varnosti. Telefoniranje in odlaganje slušalke v večini primerov ni zaskrbljujoče. Prav tako pa zaznava motoristov kot ogrožujoče zaznava le določen del vzorca.

Rezultati ocene ogroženosti sodelujočih v naši raziskavi v različnih položajih so razvidni iz tabele št.2.

7.1 Ocena vprašalnika

Z metodo alfa koeficienta smo ugotavljali zanesljivost. Ugotavili smo, da alfa koeficient zanesljivosti¹⁴ znaša 0,81, kar je za razliko od nizozemske (0,74) in britanske študije (0,72) za malenkost višje.

Tabela št. 1: Ocene položaja v tujih študijah

Položaj	Aritm. sred.		S		Prevladujoči odgovor	
	VB	NZ	VB	NZ	VB	NZ
Hišni zvonec	3.05	2.35	1.28	1.29	precej varno	popolnoma varno
Avtomobil	2.53	3.27	1.15	1.23	precej ogroženo	precej ogroženo
Na zabavo	1.73	3.77	0.86	1.08	zelo ogroženo	precej ogroženo
Avtobusno postajališče	2.53	2.30	1.14	1.14	precej ogroženo	še kar varno
Telefon	3.18	1.96	1.19	1.25	precej varno	popolnoma varno
Bife	3.25	2.31	1.19	1.32	precej varno	popolnoma varno

Legenda: VB – rezultati študije Farralla in sodelavcev v Veliki Britaniji
 NZ – rezultati študije Van der Wurffa in sodelavcev na Nizozemskem

Tabela št. 2: Ljubljana in okolica – občutki ogroženosti v različnih situacijah.

Položaj	aritm. sred.	SD	modus
Hišni zvonec	3.31	1.01	precej varno
Avtomobil	2.41	0.92	precej ogroženo
Na zabavo	2.05	0.86	precej ogroženo
Avtobusno postajališče	2.76	0.86	ne morem se odločiti
Telefon	3.27	1.01	ne morem se odločiti
Bife	3.24	0.95	ne morem se odločiti

ne zaupa tujcem; pogosto je mišljenje, da določenim ljudem v okolici ni mogoče zaupati; razmišljanje o tem, da bi nekdo nekomu stopil na pot, je tudi v sredini lestvice; prav tako tudi ubiranje varnih poti.

Glede opisov okoliščin v zvezi z občutki ogroženosti rezultati kažejo, da se nenapovedanega zvonjenja in pojavljanja pred vrati ljudje v povprečju ne bojijo preveč. Zalotitev dveh oseb na parkirišču, ki stojita ob avtomobilu (in naj bi bila domnevna vlomilca), je že bolj zaskrbljujoče. Dogodek na

Tabela št. 3: Primerjava nasičenosti v faktorju – 6 položajev v zvezi z občutki ogroženosti

Položaj	VB	NL	Ljubljana
Parkirišče	,66	,66	,77
Hišni zvonec	,54	,71	,76
Telefon	,71	,47	,71
Avtobusno postajališče	,51	,51	,71
Na zabavo	,29	,63	,69
Bife	,56	,36	,67

Za razliko od Farralla in sodelavcev so rezultati faktorjske analize pokazali, da v našem primeru prvi faktor pojasni 28,52% skupne variance, kar je za približno 4% več kot v njihovi študiji.¹⁵ Prevladujoči odgovori kažejo, da ni posebnih razlik med Van der Wurffovo, Farrallovo s sodelavci in našo študijo.

¹⁴ Alfa Cronbachov koeficient meri notranjo konsistentnost na temeljih povprečja interkorelacij med postavkami (vir: Manual SPSS for Windows). Zelo podoben rezultat smo dobili tudi z metodo deljenih polovic (split-half).

¹⁵ Mužič, s.161 ugotavlja, da je faktorjska veljavnost najbolj primer- na metoda za ugotavljanje veljavnosti (psiholoških) instrumentarijev. Nasičenost (saturacija) je merilo, na podlagi katerega sklepamo na veljavnost instrumentarija – t.j., da točno vemo, kaj meri.

Faktorska analiza celotnega vprašalnika

Faktorska analiza je iz celotnega vprašalnika, ki je obsegal 32 vprašanj, izločila 5 faktorjev, ki so naslednji:

1. Vseh šest spremenljivk iz socialnopsihološkega modela strahu pred kriminaliteto (avtobusna postaja, gostilna-motoristi, zabava v tuji soseski, parkirišče, telefon in zvonjenje). Prvi faktor predstavljajo **ogrožujoči položaji**.

2. Drugi faktor se nanaša na pojmovanje bivanja v kraju oz. pojmovanje priseljencev in "staroselcev" ter lastništvo stanovanja ali hiše. Drugi faktor poimenujemo **navезanost na okolje**.

3. Tretji faktor kaže na pomen socialnih mrež v življenjskem okolju in neformalno nadzorstvo ter vsebuje spremenljivke v zvezi z druženjem in ustavljanjem ter pogovarjanjem z ljudmi v soseski. **Socialne mreže** poimenujemo tretji faktor.

4. Četrti faktor kaže občutke ogroženosti pred drugačnimi in ljubosumnimi ljudmi, ki naj bi ogrožali posameznikovo premoženje (gre pravzaprav za oceno sebe kot vredne potencialne žrtve – storilec pa naj bi bil nekdo, ki pozna "mojo" vrednost). Faktor poimenujemo **lastna privlačnost**.

5. Peti faktor kaže na ulico in druge javne prostore kot dejavnik ogrožanja ljudi in viktimizacijo v zadnjem letu. Dejavnik poimenujemo območje večjega tveganja.

7.3. Enosmerna analiza variance

Da bi ugotovili značilnosti strahu pred kriminaliteto pri posameznih delih vzorca, smo uporabili za merilo naslednje neodvisne spremenljivke: spol (moški/ženski), starostne skupine (16–29, 30–49 in 50 in več) ter kraj bivanja (urbano naselje, primestje, vas).

Predstavljamo le rezultate primerjav, kjer smo z metodo enosmerne analize variance ugotovili statistično pomembne razlike med primerjanimi skupinami. Poleg tega smo upoštevali tudi rezultate testa homogenosti varianc in nismo upoštevali rezultatov primerjav, kjer se primerjane skupine kažejo kot preveč heterogene.

Mestna naselja – vas – primestje

Ugotovili smo, da svoje zdravje najboljše ocenjujejo ljudje iz mesta, sledijo vaščani in na zadnjem mestu so ljudje iz primestja. Pogostost ustavljanja in pogovarjanja v soseski je najbolj značilno za vas, bistveno manj pa za ljudi iz primestja in mesta. Najbolj se počutijo ogrožene v smislu možnosti ogrožanja svojega premoženja ljudje iz primestja, sledi povprečje mestnega naselja in vasi. Nezaupanje določenim ljudem je najbolj značilno za primestje, sledi mestno naselje in

najmanj je to izraženo na vasi. Situacija na parkiriču – najbolj ogrožene se počutijo prebivalci iz primestja, sledi mestno naselje in vas. Avtobusna postaja – izstopajo ljudje iz primestja (glede občutkov ogroženosti), mestno naselje in vas imata približno enak rezultat. Iz tega sledi, da se najbolj ogrožene počutijo ljudje iz primestja Ljubljane.

Primerjava med starostnimi skupinami

Ocena lastne telesne sposobnosti (tek) se pomembno razlikuje in pada z leti. Mlajši si pripisujejo višjo stopnjo moči in telesnih sposobnosti. Tudi nočno "potepanje" je bolj značilno za mlade in ga je z leti bistveno manj.

Dojemanje motoristov se spreminja z leti. Mlajši jih dojemajo kot manj ogrožujoče, medtem ko jih starejši bolj dojemajo kot vir ogrožanja. Enako je s strahom pri telefonskem klicu, kjer tisti, ki kliče, odloži slušalko.

Primerjava glede na spol

Moški ocenjujejo, da so glede zbiranja denarja v kratkem času sposobnejši od žensk, kar kaže na boljši finančni položaj moških v obravnavanem vzorcu. Rezultati kažejo tudi, da moški hodijo pogosteje ponoči kot ženske in da se dojemajo kot bolj "vredni" ljubosumnja morebitnih storilcev kot ženske. Moški si pripisujejo tudi bistveno večjo sposobnost obvladati morebitnega napadalca. Odgovor na položaj, kjer naj si anketirane predstavljajo, da bi mu lahko nekdo stopil na pot in ga ogrožal, kaže, da ženske bolj dopuščajo to možnost kot moški. Posledično je ubiranje varnih poti bolj značilno za ženske (razum, predvidevanje – ne samo fizična moč). V primerih zvonjenja, ko ne pričakujejo obiskov, se ženske ocenjujejo kot bolj ogrožene od moških. Enako smer odgovorov smo ugotovili tudi pri situaciji v zvezi s parkiriščem in avtomobilom, avtobusnim postajališčem, klici neznancev, ki odložijo telefonsko slušalko in motoristi v bifeju.

8. Sklepne misli

Prispevek bi sklenila z ugotovitvami Furredija (1998), da je s strahom pred kriminaliteto tesno povezano pojmovanje javnega in zasebnega prostora. Poseben problem je javni prostor, ki ga pogosto enačimo z nevarnostjo, ker so tam navzoči drugi, neznani in nepredvidljivi ljudje. Takšno pojmovanje zunanje nevarnosti ima slepo pego, ker je tveganja veliko tudi znotraj zasebne sfere, v družini in prijateljskih krogih. S tem se povezuje tudi pojmovanje tujcev kot vira nevarnosti. Pojmovanje tujcev kot vira nevarnosti pomeni poseben problem, saj je s tem zanikana možnost notranjih, domačih nevarnosti. Gre za **nezaupanje do tujcev, neznancev**, opozarjanje otrok, da se ne smejo pogovarjati z neznanci. Širjenje nezaupanja je povzročilo vrsto težav v Veliki Britaniji, kjer so otroke vzgajali v strahu pred neznanim, tujim. Učenje varnega vedenja ali vedenja, pri katerem posameznik čim manj tvega, ni mogoče z vzbujanjem strahu in ogro-

ženosti pred zunanjim svetom. Tak model se namreč prenaša in ga posameznih uporablja kot slog v svojem življenju. Strah tako postaja široko uporabljano sredstvo za vrsto zaželenih dejanj. Strašiti ljudi, ki nekakovostno živijo, da imajo večjo možnost zboleti za določeno boleznijo, poudarjanje zdravega načina življenja ipd. zaznamuje tiste, ki se tako ne obnašajo ali se ne morejo obnašati.

Vedno bolj razširjena sebičnost in zmanjševanje humanosti v družbi ter **pomanjkanje altruizma** so značilni za potrošniško družbo. Pisanje v časopisih in revijah o nasilju, nečloveških odnosih med mladimi, zlorabah na vsakem koraku, ima za posledico tudi miselnost o razčlovečenju v odnosih med ljudmi, pesimizem in naučeno nemoč. Seveda se pojavlja vprašanje, ali je dejansko stanje resnično tako problematično. Prepričanje, da vlak drvi na slepi tir s polno hitrostjo in da ni mogoče ničesar narediti, da bi se mogoče potniki rešili, je determinirano z vdajo, resignacijo. To je zelo skladno z Mertonovim pojmovanjem umika kot odzivom na neskladje med družbeno proklamiranimi cilji (vrednotami) in sredstvi za doseganje teh ciljev.

Zaznava nevarnosti je obratnosorazmerna z dejansko nevarnostjo. To ugotovitev potrjujejo tudi viktimološke študije, ki ugotavljajo, da je razmerje med strahom pred kriminaliteto in viktimizacijo zanimiv predmet razprave, saj npr. mladi moški, fizično sposobni, na višku moči prijavijo največ viktimizacije. Torej so najbolj ogroženi tisti, ki se ne bojijo in so prepričani, da se jim kaj takega ne more zgoditi. Na drugi strani se kriminalitete najbolj bojijo sterejše ženske, ki statistično tvorijo najmanjše število žrtev kaznivih dejanj. Na tem mestu bi seveda lahko govorili o razmerjih med dejansko ogroženostjo in občutki ogroženosti. Zanimariti pa ne smemo tudi razlik v zavedanju nevarnosti in pripisovanju lastnih zmogljivosti in nepotrebem izpostavljanju.

In še kratko razmišljanje o kraju bivanja. Na vasi se ljudje najbolj poznajo med seboj. Kljub oddaljenosti hiš se počutijo varne, ker se na soseda lahko zanesejo. V mestu se ljudje počutijo varne zaradi neprestane navzočnosti drugih, primestje pa ima običajno značilnosti spalnega naselja, kjer ni pripadnosti okolju in med ljudmi vlada nezaupanje. Mogoče pa je razmišljati tudi o bojazni pred izgubo pridobljenega in povečanem tveganju ob posojilih, ki so jih ljudje najeli za izgradnjo hiš, nakupa stanovanja, avtomobila, idr. in o delavski populaciji, ki je v obdobju tranzicije veliko pridobila, več kot je to značilno za zahodne države.

Spoznanja najine študije so koristna za načrtovanje ukrepov za zagotavljanje večje varnosti kot tudi občutkov varnosti. Poleg razmeroma objektivnih metod za ugotavljanje stanja kriminalitete (kriminalitetna statistika) je preučevanje strahu pred kriminaliteto kakovostno dopolnilo za ustvarjanje celostne slike o problemih v skupnostih (soseskah). To je mogoče uporabiti za načrtovanje dejavnosti policije in povečanje vidnosti in dostopnosti policistov na krajih, kjer se ljudje počutijo

bolj ogrožene, kljub temu, da se stanje kriminalitete, statistično gledano, bistveno ne spremeni. Policiste na takšnih krajih pa pričakujejo ljudje, ki se počutijo bolj ogrožene.

9. Literatura

1. Bennett, T. (1990). Tackling Fear of Crime, **Home Office Research Bulletin**, 28, s. 14–19, London.
2. Chan, S. (1979). The Intelligence of Stupidity: Understanding Failures in Strategic Warning, **American Political Science Review**, 1, s. 171–180.
3. Ditton, J., Farrall, S., Bannister, J., Gilchrist (1998). **Measuring Fear of Crime**, Criminal Justice Matters, s. 10–12.
4. Ekblom, P. (1988). Getting the Best out of Crime Analysis, **Crime Prevention Unit Paper No. 10**, London, Home Office Crime Prevention Unit.
5. Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J., Gilchrist, E. (1997). Questioning the Measurement of the Fear of Crime, **British Journal of Criminology**, 4, s. 658–678.
6. Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J., Gilchrist, E. (1998). Open and Closed Questions, **Social Research Update 17**, Guilford, Sociology at Surrey.
7. Felson, M. (1994). **Crime and Everyday Life**, Insights and Implication for Society, London, Pine Forges Press, 169 s.
8. Furedi, F. (1998). **Culture of Fear – Risk-taking and the Morality of Low Expectation**, Cassel, London, New York, 1998
9. Garofalo, J. (1979). Victimization and the Fear of Crime, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 16, s. 80–97.
10. Gilchrist, E., Bannister, J., Ditton, J., Farrall, S. (1998). Women and the Fear of Crime, **British Journal of Criminology**, 2, s. 283–297.
11. Govekar, E. (1998). Preventivno delo vodij policijskih okolišev in mnenje javnosti na območju UNZ Nova Gorica, neobjavljena diplomska naloga, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana.
12. Hale, C. (1992). **Fear of Crime: A Review of The Literature**, Report Prepared for the Metropolitan Police Service Working Party on Fear of Crime, University of Kent, Canterbury.
13. Hale, C. (1996). "Fear of Crime: A Review of The Literature", **International Review of Victimology**, 4, s. 79–150.
14. Hood, R., Joyce, K. (1997). **A Contribution from Cross-generational Oral History in London's East End**, Centre for Criminological Research, University of Oxford.
15. Hough, M. (1995). Anxiety About Crime: Findings From the British Crime Survey, **Home Office Research Study No. 147**, London, Home Office.
16. Kapun, I. (1998). Ocena policijskega preventivnega dela v Ljubljani, neobjavljena diplomska naloga, mentor G. Meško, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana.
17. Kraševac, I. (1998). Vloga policista za preventivo, neobjavljena diplomska naloga, mentor G. Meško, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana.

18. Meško, G., Pavlović, Z. (1998). Strah pred kriminaliteto – izzivi za raziskovanje, **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 4, Ljubljana, s. 346–355.
19. Mužič, V. (1986). **Metodologija pedagoškega istraživanja**, Svjetlost, Sarajevo.
20. Pečar, J. (1980). Strah pred kriminalom, **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana, 1, s. 30–40.
21. Stanko, E. (1990). **Everyday Violence: How Men and Women Experience Sexual and Physical Danger**, Pandora, London.
22. Stanko, E., Hobdell, K. (1993). Assault on Men: Masculinity and Male Victimization, **British Journal of Criminology**, 3, s. 400–415.

Prispevek je bil zaključen 8.1.1999

Characteristics of sociopsychological and demographic model of fear of crime

Gorazd Meško, Ph.D., Assistant Professor, College of Police and Security Studies, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia

Peter Umek, Ph.D. Associate Professor, College of Police and Security Studies, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper presents a sociopsychological and demographic model of the fear of crime which was applied in Slovenia in 1998. The authors used the questionnaire on fear of crime on a sample of 393 person living in Ljubljana and the suburbs and established the characteristics of the questionnaire and the studied sample. The authors examined fear of crime with regard to gender, age and place of residence. In addition, they compared their results with the results of Dutch and Scottish studies. It appeared, however, that there were some methodological obstacles to a comparison (for example, the structure of the sample, comprehension of certain questions etc.). The authors found that Van der Wurff's sociopsychological model (1989), upgraded by Farrall et al. (1998) was applicable for collecting data on fear of crime and other deviant phenomena, since the factor validity of the questionnaire in the present study was even higher for some percent in comparison to previous studies. It is possible to draw a conclusion about the perception of strangers (unknown persons), marginal groups of people and certain spots which all correlate with fear of crime, fear of the unknown, different and unpredictable.

Key words: crime, fear of crime, perception of threat, measurement, methodology, research study, Slovenia

UDC 343.988